

IV. Політична думка

УДК 94 (477)»1891» 342,8 (477,83)

Мельник І. А.

Доктор політичних наук, професор Української академії друкарства

Мельник А. І.

*Аспірант кафедри історії держави і права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені ім. Івана Франка*

ЮЛІАН РОМАНЧУК — ГОЛОВА РУСЬКОГО ГОЛОВНОГО КОМІТЕТУ ВИБОРЧОГО (ДОСВІД ТА УРОКИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ КАМΠΑНІЇ 1891 Р.)

Висвітлюється діяльність Ю. Романчука як голови Руського головного комітету виборчого з підготовки та проведення виборів до Державної Ради в 1891 році. Вивчається досвід його організаційно-політичної роботи щодо підвищення національної свідомості галицьких українців та їх консолідації в період парламентської кампанії.

Ключові слова: *парламентські вибори, національно-політична програма, кандидати на послів, передвиборчі зустрічі, ідеологічне протистояння, парламентське представництво.*

Перебуваючи у складі Австро-Угорщини українське населення Галичини пройшло довгий і складний шлях до національного визнання. Навіть після скасування кріпацтва (7 вересня 1848 р.), яке, здавалося, надало галицьким українцям статус повноправних громадян держави, політика центральних та крайових властей тривалий час була спрямована на позбавлення їх національної ідентичності. Користуючись прихильністю влади, поляки в Галичині та румуни в Буковині примусово нав'язували свої погляди на місце і роль українського населення в політичному, економічному та культурному житті краю [1, с.64]. Галицьким українцям, які були в Австро-Угорщині четвертою за величиною національною групою — 13,21% населення після німців, чехів і поляків

[2], доводилось захищати свої соціальні й національні права. Правда, на відміну від наддніпрянців, які проживали в Російській імперії, галичани могли робити це легітимно, адже закріплення на конституційному рівні факту багатонаціонального складу населення Австро-Угорської держави давало її народам можливість боротися цивілізовано і поступово добиватися поліпшення свого суспільно-політичного становища. І хоча в представницьких органах влади — Державній Раді у Відні та Галицькому крайовому сеймі у Львові — українці ніколи не мали вирішального голосу, проте встановлений у державі порядок дозволяв їм правовими методами реалізовувати конкретні політичні програми і захищати свою національну окремішність. Як зазначає І. С. Монолатій, досягнення певних консенсусів та міжетнічних компромісів саме у Галичині мало для центральної та місцевої влад принципове, хоча не першорядне, значення [3, с.5].

Цей процес помітно поживався наприкінці листопада 1890 року, коли Руський клуб на засіданні Галицького сейму проголосив українську національну програму, яка передбачала співпрацю з урядом на засадах вірності Австро-Угорській державі за умов визнання рівноправності українців на економічному та культурному полі. Тоді ж відбулось зближення польських та українських політиків, яке завершилось укладенням так званої «новоєрівської» угоди. Невдовзі з'явилася можливість перевірити реальність досягнутих домовленостей: 23 січня 1891 р. цар видав указ про розпуск Державної Ради і призначення її перевиборів на 2 березня 1891 р. Новоутворена ситуація викликала гучний резонанс у суспільстві. На думку політиків і експертів, основною причиною розпуску парламенту була втрата урядом довіри з боку депутатів. За допомогою перевиборів він прагнув сформувати провладну більшість, до якої мали б увійти «умірені елементи, без вгляду на їх народність і відносини партійні» [4], і з її допомогою відновити контроль над парламентом. Чи не вперше офіційні власті звернулися за підтримкою до українців, зазначивши, що «правительство числить безумовно на галицьких послів» [4]. Шукали порозуміння з українцями й поляки — «в цілі спільного підпирання інтересів нашого краю» [4]. Відтак основною сферою агітаційно-організаційної участі українського населення у політичному житті країни стали вибори до Державної Ради.

Для їх проведення було створено Руський головний комітет виборчий, який об'єднав у своїх рядах представників трьох авторитетних українсь-

ких організацій — Руського сеймового клубу послів, «Народної Ради» й галицько-руського єпископату. Вже сам склад комітету не викликав сумніву, під яким гаслом він поведе українців на вибори. Як писала газета «Діло», «лише під тим самим окликом, який виголосив посол Романчук в соймі звістною програмою, на котру згодився руський єпископат, котру одобрили збори «Народної Ради» і котрою одушевилися Русини з цілого краю, як про те свідчать безконечні письма признання, міщені в нашім дневнику» [5]. Попри те, до складу комітету не ввійшли москвофіли й радикали. Перші, як відомо, не визнавали української національної ідеї, другі виступали проти будь-яких контактів з австрійською владою. Відтак, щоб відстояти права українців і забезпечити їх добробут, народовці вперше пішли на вибори як самостійна політична сила, що значною мірою вплинуло на подальшу структурування українського національного руху в Галичині.

Отже, вивчення діяльності Руського головного комітету виборчого з підготовки та проведення виборів до Державної Ради в 1891 році та врахування його організаційного досвіду є актуальним як для узагальнення комплексу національних вимог та політики австро-угорського уряду щодо розв'язання гострих питань, пов'язаних з покращенням культурно-освітнього та політично-правового становища українського населення Галичини, так і для виявлення специфіки, тенденцій та проблем становлення, розвитку та утвердження українського національного руху загалом.

Тема статті раніше не була об'єктом спеціального дослідження. Хоча окремі питання з цієї проблематики висвітлювали у своїх працях такі вчені, як О. Аркуша, В. Булачек, В. Расевич, В. Качкан, О. Красівський, М. Мудрий, І. Чернопол та ін. Однак на сьогоднішній день відсутній науковий аналіз діяльності Руського головного комітету виборчого та його голови під час проведення виборів до Державної Ради Австро-Угорщини в березні 1891 р.

Перше засідання Руського головного комітету виборчого відбулося 15 (27) січня 1891 р. у Львові. До його складу ввійшло 16 громадських діячів і політиків — Ю. Романчук, Л. Туркевич, О. Огоновський, К. Левицький, А. Дольницький, Д. Савчак, М. Карачевський, І. Чапельський, А. Торонський, Д. Гладилович, В. Ільницький, Н. Вахнянин, А. Стефанович, Т. Грушкевич, І. Белей. Очолив комітет — Ю. Романчук, заступниками стали Л. Туркевич і О. Огоновський, секретарями — К. Левицький і А. Дольницький [6].

Члени комітету виробили політичну стратегію, сформували організаційну структуру, намітили широке коло національних інтересів. У відозві до народу було висловлено впевненість, що «вся патріотична Русь галицька прийме руський головний виборчий комітет в такім поважнім складі з повною симпатією та з повним довірієм і не лише щиро та не устрашимо піде на кожний его поклик» [5]. Незадовго комітет оприлюднив свою політичну платформу, якою підтвердив, що стоїть на ґрунті народної окремішності і самостійності, і на тій основі бажає народність руську і руську мову плекати і розвивати [7]. Сформулював він і практичні завдання: «братися жваво до праці, щоб вибори випали на користь руської справи, щоб таке число було вибраних заступників, аби руський клуб посольський в раді державній як що-до числа своїх членів так і що-до їх характеру і прикмет був поважною, достойною і солідарною репрезентацією руського народу» [7].

Як бачимо, Головний руський комітет виборчий закликав українське населення об'єднатися навколо національної ідеї. Водночас він задекларував відданість конституції (з її правами і свободами) і заявив, що українці є й залишаться завжди вірні цісареві та австрійській державі, а тому хочуть допомагати уряду «у всіх його змаганнях до переведення сих великих а ще не довершених задач в тій повній надії, що усунені будуть дотеперішні перепони свобіднійшого і успішнійшого розвою руського народу в національнім, культурнім і економічнім напрямі» [7]. Толерантно поставився комітет і до «другої народності краю, народності польської», будучи переконаним, що «обі ті народності (українська і польська — авт.) можуть і на спільнім ґрунті інтересів краю і австрійської конституції, існувати і розвивати ся побіч себе без нарушеня і обмеженя своїх прав народних і політичних, і трудити ся згідно як для загальних інтересів краю і держави так і для своїх спеціальних потреб» [7].

Таку виважену, реалістичну позицію комітет зайняв завдяки своєму очільнику Ю. Романчуку, який, будучи досвідченим політиком (послом Галицького сейму (з 1883 р.) і головою «Народної Ради» (з 1885 р.), постійно докладав зусиль для підвищення політичної культури українського населення й досягнення консенсусу в галицькому суспільстві. На його думку, дуже важливо було позбутися стереотипу, що, нібито, «Русини не суть вірні державі: одні суть «москалями», а другі соціалістами». Тому провід Головного руського виборчого комітету застерігав україн-

ців від силових методів боротьби, щоб влада не використала їх для обґрунтування репресій.

У зверненнях до народу комітет закликав одностайно й солідарно виступити всім верствам українського населення — селянам, міщанам робітникам та інтелігенції. Велику увагу приділяв він формуванню списку кандидатів, імена яких жваво обговорювались в пресі, на зборах громадських товариств і організацій та народних віче. Вислухавши «через мужів свого довір'я» волю краян, комітет 14 лютого 1891 р. рекомендував українцям підтримати на виборах 17 кандидатів [8]. Серед них були такі відомі постаті, як Костянтин Телішевський, Іван Мандичевський, Іван Озаркевич, Юліян Романчук, Михайло Карачевський, Наталь Вахнянин, Олександр Барвінський, Лев Шехович, Андрій Чайковський, Корнило Мандичевський, Адольф Підляшецький, Михайло Кульчицький, Николай Галушинський — найавторитетніші українські мужі, «люди щирого патріотизму й сильного характеру, сердечно прихильні до руського народу» [7].

Кандидати на послів регулярно виїжджали на округи для організації зустрічей із виборцями, під час яких спрямовували свої зусилля на духовне об'єднання українців, поширення національної свідомості у всіх прошарках руської спільноти. Упродовж лютого такі зустрічі відбулись у Калуші, Самборі, Бібрці, Ходорові, Болехові, Чорткові, Городенці, Рогатині, Бродах, Кам'янці та багатьох інших містах і селах Галичини. Часто вони переростали у народні віче, на яких обговорювались найпекучіші соціальні проблеми й точились гострі суперечки між кандидатами [9]. Адже в краї, попри консолідаційні зусилля Ю. Романчука та його команди, тривало протистояння українства і москвофільства, двох ворожих таборів українського національно-визвольного руху. Москвофіли, які називали себе єдиною альтернативою полонізації в Галичині, насправді не визнавали державотворчого концепту народовців: виступали проти української мови, пропагували ідею «єдиної, неділимої російської народності від Камчатки до Карпат». Лукаво закликаючи до єдності, вони діяли як «лицарі ночі», зводячи наклепи на кандидатів, які захищали самостійність русько-українського народу та його національну самобутність. Так, Газета «Червона Русь» виступила проти «способа, в которий програма та (Романчука— авт.) была виголошена» [10]. На що газета «Діло» резонно відповіла: «Не о способі нам ходить, а сути річи! Програма народовців ясно поставлена, — поставте і ви свою ясно... Скажіть во всеуслышеніє всім і вся: хто ви і чого

бажаєте? Ми Русини — народ самостійний, — кажемо ми, — окремі від польського і російського, та бажаємо яко такій розвивати свій язик, свою народність» [6].

Невипадково за три дні до виборів, 15 (27) лютого 1891 р., Головний руський комітет виборчий ще раз звернувся до українців із закликом «стати згідно і солідарно як один муж до вибору своїх заступників» [8] і висловив сподівання, що «заради загальної справи повинні і мусять замовкнути всі інші погляди — кружкові чи особисті — добру загальному мусить підпорядкуватися все інше. Всі щирі та чесні русини мусять непохитно і з повним довір'ям достояти з Головним руським виборчим комітетом до кінця» [9]. На жаль, опоненти не зважали на ці заклики. Після фатальних для москвофілів народних віч у Самборі, Стрию, Збаражі, Калуші вони ніяк не могли прийти до себе, а тому продовжували підбурювати народ і духовенство проти Ю. Романчука, закидаючи йому атеїзм. Доводилось постійно спростовувати подібні наклепи. «Ми знаємо, — писала газета «Діло» з приводу чергової інсинуації, — що п. Романчук з засади ніколи не дementує ніяких клевет і ложей на нього киданих. Ми ж зі своєї сторони лише тільки скажемо: При кінці серпня 1890 р. ми помістили вступну статтю з дня 16 (18) серпня 1890 р., в котрій виступлено проти атеїзму взагалі. Ся стаття звернула на себе загальну увагу, а сама «Червона Русь» її повторила, яко мнимий об'яв зміни в поглядах редакції «Діла». Отже автором сеї статті єсть не хто інший, як — «атеїст» п. Романчук [11].

Комітет заявив також, що повідомлення москвофільського видання про нібито укладену угоду між комітетами виборчими — руським і польським, «єсть незгідне з правдою» [12], так само як і звинувачення на адресу Ю. Романчука, що він нібито »зрадив руську справу», «запродався Польщі», поставив «таку програму, аби Польща вернула ся» [13], і т. п. «Діло» нагадало «об'єдинителям», що саме провід «Русскої Ради» під час перших парламентських виборів у 1873 році вдався до зради, виключивши зі списку кандидатів на послів представників народовців і підтримавши натомість австрійського міністра Земалковського — відвертого українофоба. Газета писала, що москвофіли не принесли українцям жодної користі в парламенті, бо в усьому підтримували щодо них дискримінаційну політику уряду. Така ж ситуація повторювалась і під час виборів у 1879 та 1885 роках.

Однак національна свідомість галицьких українців була вже досить високою. У Ходорові, наприклад, учасники віче, незважаючи на обструк-

ції опонентів, одностайно підтримали Ю. Романчука та його програму і відкинули всі звинувачення на його адресу. «Нині вже ніхто в такі байки не вірить, бо програма посла Романчука така проста і ясна, що навіть зовсім неучений чоловік єсть в силі зрозуміти її, оцінити і пізнати, що така програма власне до добра народу руського» [13] Таку ж позицію зайняли українці й на інших округах. «Між інтелігенцією духовною і світською в нашім повіті, — зазначалось в газеті «Діло», — єсть така гадка, що в окрузі Калуш-Долина-Бібрка не може і не сміє бути кандидатом ніхто інший, як тільки посол Романчук» [13].

Проголошення народної і політичної програми Ю. Романчука «вплинуло оживляючо на пригноблену Русь галицьку» [14]. Оприлюднені 19 лютого (3 березня) 1891 р. результати виборів показали, що послами до Державної Ради стали 7 українців, з яких 5 — були представниками Головного руського комітету виборчого (Романчук, Телішевський, Барвінський, Підляшецький та Мандичевський), а два — незалежними кандидатами (Охримович і Брилинський). Вперше депутатами парламенту стали Романчук, Телішевський, Барвінський і Підляшецький [14]. Слід зазначити, що представники комітету добились значної переваги над своїми опонентами: у Калуші Романчук набрав 139 голосів, а москвофіл Кулачковський — 28; у Долині Романчук 192, а Кулачковський — 7, у Бібрці Романчук — 102, а Кулачковський — 64, у Бродях Барвінський — 344 голоси, а Геровський — 136 [14]. Близькими до перемоги були народовці і на бережанському, золочівському і тернопільському округах, якби «не взята на себе москвофілами повинність «русько-народному розвоєві все і всюди і всякими хоть-би навіть найогиднішими способами перешкоджати» [14]. Хоча, як писала газета «Діло», вдаючись до вигадок і наклепів, «об'єдинителі» вzbаламутити лише дрібну частину Русинів — але ж не міліони!» [14].

Попри недосконалість виборчої системи, народовці вперше самостійно прийшли до парламенту й сформували незалежне українське представництво — Руський клуб. Невдовзі до них приєднався доктор Волян з Буковини, який стояв на програмі, виголошеній п. Романчуком у сеймі. І хоч представництво було невеликим, і не відповідало числу і значенню українського населення краю, воно засвідчило подальше зростання національної свідомості галичан та їх згуртування навколо національно-політичної програми Ю. Романчука. Це сприяло зміцненню народовської партії як самостійної політичної сили, підвищувало авторитет її послів і заохочувало до парламентської діяльності.

Водночас позачергові вибори до Державної Ради висвітлили й низку проблем, з якими зіткнулись галицькі українці під час цієї парламентської кампанії. По-перше, кандидати від Головного руського комітету виборчого відчували упереджене ставлення до себе з боку центральних та крайових властей, які, порушуючи минулорічні домовленості з народовцями, постійно втручалися у виборчий процес, надаючи преференції провладним кандидатам. Лише на п'ятьох виборчих округах українці не зазнали адміністративного тиску. Марними виявились сподівання, що під час перевиборів уряд відслідковуватиме дотримання чинних законів. Центральні та крайові власті й далі потурали зловживанням й фальсифікаціям, які здійснювались найрізноманітнішими способами. По-друге, не кращим чином поводити себе представники польського «кола» попри те, що Головний руський комітет виборчий, дотримуючись укладеної угоди, намагався вибудувати з ними конструктивні відносини. З метою послаблення виборчої агітації народовців поляки підтримували москвофілів, адже не були зацікавлені в успіху українофілів на виборах. Поляки розуміли, що чим менше представників галицьких українців пройде до парламенту, тим більше шансів в них залишиться для збереження польського характеру правління в краї. По-третє, враховуючи раптовість і короткі терміни підготовки до виборів, народовці не встигли належним чином до них підготуватися. По-четверте, українські політики, незважаючи на консолідаційні зусилля народовців та греко-католицької церкви, так і не знайшли компромісу, щоб об'єднатися задля розвитку національної ідеї. Навпаки — конфронтація між українськими політичними силами набрала ще гострішого характеру. По-п'яте, через відсутність консенсусу в баченні основних суспільних ідей та стратегій подальшого розвитку української справи із «правиборів вийшло чимало самозванчих виборців-хрунів», які розколювали не лише українську політичну еліту, але й широкі верстви населення.

Отже, самостійна участь політиків-народовців у парламентських виборах 1891 р. зумовила вступ українців у новий етап національно-визвольних змагань і стала певним історичним досягненням у боротьбі за свої громадянські права. В Державній Раді у Відні вперше з'явилось самостійне українське представництво, яке поставило перед собою завдання об'єднати українців навколо національної ідеї і парламентським шляхом добиватися поліпшення правового становища та політичних позицій широких верств українського населення Галичини.

Список використаних джерел:

1. Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини / Н. В. Єфремов // Держава і право. — 2010. — Вип. 48
2. Баран А. В. Виборча кампанія у Галичині до Австрійського парламенту у 1907 р.: перебіг та результати / А. В. Баран // Часопис Академії адвокатури України — #16 (2'2012).
3. Монолатій І. С. Між традицією та модернізацією: нове бачення пошуків українсько-польського замирення в австрійській Галичині / І. С. Монолатій / Вступна стаття до монографії Ю. Плекана Боротьба за реформу виборчого законодавства до австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX — початок XX ст.) — Івано-Франківськ, 2008.
4. «Діло», ч. 12, 15 (27) січня 1891 р.
5. «Діло», ч. 11, 14 (26) січня 1891 р.
6. «Діло», ч. 13, 16 (28) січня 1891 р.
7. «Діло», ч. 15, 18 (30) січня 1891 р.
8. «Діло», ч. 36 і 37, 15 (27) лютого 1891 р.
9. «Діло», ч. 27, 4 лютого (16) 1891 р.
10. «Червона Русь», ч. 272, 16 грудня 1890 р.
11. »Діло» ч. 24, 29 січня (10)лютого 1891 р.
12. «Діло», ч. 28. 5 (17) лютого 1891 р.
13. «Діло», ч. 23. 27 січня (8 лютого) 1891 р.
14. «Діло», ч. 49. 29 лютого (13 березня) 1891 р.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013 р.

Мельник И. А., Мельник А. И. Юлиан Романчук — председатель Русского главного комитета избирательного (опыт и уроки парламентской кампании 1891 г.)

Освещается деятельность Ю. Романчука как председателя Русского главного комитета избирательного по подготовке и проведению выборов в Государственную Раду в 1891 году. Изучается опыт его организационно-политической работы по повышению национального самосознания галицких украинцев и их консолидации в период парламентской кампании.

Ключевые слова: *парламентские выборы, национально-политическая программа, кандидаты на послов, предвыборные встречи, идеологическое противостояние, парламентское представительство.*

Melnyk I.A., Melnyk A.I.Y. Romanchuk — Chairman of Rus chief electoral committee (experience and lessons of parliamentary campaign in 1891)

Y. Romanchuk's activity as chairman of Rus chief electoral committee for the preparation and conduct of elections to the State Council in 1891 is examined. We study the experience of his organizational and political work to raise national awareness of Galician Ukrainian's and consolidation during the election campaign.

Keywords: *parliamentary elections, national political program, candidates for ambassadors, election meetings, ideological opposition, parliamentary representation.*